

การศึกษาภาษาระดับข้อความและการใช้ประโยชน์ ด้านการวิจัยทางภาษาไทย

Discourse Analysis and Research Utilization in Thai Language

ศึกษา เรื่องดำ | Suksa Reungdam

บทคัดย่อ

การศึกษาภาษาระดับข้อความ (Discourse Analysis) เป็นการศึกษาภาษาระดับสูงกว่าประโยค มี 2 ลักษณะ คือ 1) เน้นการศึกษากระบวนการทางภาษาในการสื่อความหมายด้านรูปแบบและความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ลักษณะที่ 2) เน้นการศึกษากระบวนการทางสังคม โดยการบรรยายจากกระบวนการทางภาษาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอวิธีการศึกษาภาษาระดับข้อความ (Discourse Analysis) เน้นมิติทางภาษาศาสตร์เป็นหลัก ว่าด้วยเรื่องความหมาย แนวคิดทฤษฎี วิธีการวิเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ในการวิจัยทางภาษาไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ตัวบท (Text) หรือวรรณกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ มีการนำเสนอแนวทางการวิจัยประกอบเพื่อแสดงให้เห็นกระบวนการทางภาษาที่เกี่ยวข้องอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคม ซึ่งพอจะขีดแบ่งความทับซ้อนระหว่างการศึกษาระดับข้อความในมิติทางภาษาศาสตร์ และมิติทางสังคมศาสตร์ได้อย่างกระจ่างชัดมากขึ้น

คำสำคัญ ภาษาระดับข้อความ การวิเคราะห์ข้อความ กระบวนการทางภาษา
โครงสร้างภาษา

Abstract

The study of discourse (Discourse Analysis) is a higher - level language's study form than a sentence. It consists of two aspects: 1) focusing on language processing of meaning, form and knowledge. The ability to use is linked to the second aspect i.e. 2) emphasizing social processes by the description of language processing that occurs in each society. The purpose of this issue is to present the methods of discourse study, focused on linguistic dimension, in connection with meaning, ideas, theories, analysis methods and apply them to the Thai language research. It is useful for textual analysis or other kinds of literature. However, the research was also presented to illustrate the association of language processing and social interaction. This would divide the overlapping between discourse study of linguistic dimension and social dimension more apparently.

Keywords: Discourse, Discourse Analysis, Language process,
Language structure

ความนำ

การศึกษาภาษาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ให้ความสนใจในการศึกษาคำในภาษา และการเปรียบเทียบคำระหว่างภาษา ตามระเบียบวิธีของภาษาศาสตร์เชิงประวัติ กล่าวคือ เป็นการศึกษาภาษาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงประวัติศาสตร์ พิจารณาจากความ ใกล้เคียงของคำศัพท์ การสร้างคำ และวากยสัมพันธ์ (ปนนดา เลอเลิศยุติธรรม, 2555: 13) ซึ่งในแนวทางนี้ยังไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่าง ชัดเจน เนื่องจากการพิจารณาคำหรือหน่วยคำ (words or morpheme) มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงกับการศึกษาความหมายของคำด้วย การอธิบายความหมายของคำมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับการรับรู้ของสังคม ในยุคต่อมานักภาษาศาสตร์จากหลายสำนักจึงได้พัฒนา แนวคิดและเสนอว่ากรวิเคราะห์ภาษาให้ครอบคลุมมากขึ้น สามารถวิเคราะห์ได้จาก ระบบโครงสร้างของภาษาที่พิจารณาร่วมกับระบบโครงสร้างของสังคม ประกอบกับ

การสื่อความคิดของมนุษย์นั้น ไม่ได้จำกัดอยู่ในรูปของคำ วลี หรือประโยคเท่านั้น แต่จะสื่อออกมาในรูปแบบที่หลากหลายและมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เรียกว่า ภาษาระดับข้อความ ตรงกับคำว่า “Discourse” ในภาษาอังกฤษ คำนี้เป็นคำที่มีบุคคลหลายกลุ่มในสังคมไทย อาทิ นักพูด นักเขียน นักวิชาการ นักภาษาศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ หรือสื่อแขนงต่าง ๆ ใช้ในการพูดและการเขียน นิยามของคำว่า “Discourse” จึงมีความหมายแตกต่างกันไปตามลักษณะการใช้ภาษา หรือขึ้นอยู่กับกรอบการวิเคราะห์ภาษาที่เหมาะสมกับข้อมูลในกรณีศึกษาต่าง ๆ ความน่าสนใจในการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ (Discourse Analysis) ก็คือ การศึกษาภาษาที่มีแนวทางกว้างขวางมากขึ้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การศึกษาโครงสร้างของภาษาในระดับประโยค แต่เป็นการศึกษาภาษาระดับข้อความที่มีการศึกษาทั้งในมิติทางภาษาศาสตร์และมิติทางสังคมศาสตร์ (ศึกษา เรื่องดำ, 2556: 1)

ในทางภาษาศาสตร์ “Discourse” มีนิยามความหมายครอบคลุมคำว่า “สัมพันธสาร” “วจนวิเคราะห์” “ปริจเฉทวิเคราะห์” “ข้อความต่อเนื่อง” และ “ภาษาระดับข้อความ” การศึกษาในลักษณะนี้จะพิจารณาภาษาร่วมกับบริบทอื่น ๆ ของประโยค และถือว่าประโยคเป็นหน่วยของภาษาที่สัมพันธ์กับหน่วยของภาษาที่ใหญ่กว่า เช่น ย่อหน้า (paragraph) และข้อความ (discourse) ทฤษฎีของนักภาษาศาสตร์ที่ได้รับความนิยมในการศึกษาค้นคว้าด้านนี้อย่างลุ่มลึก คือ ทฤษฎีไวยากรณ์แทกมีมิกส์ (Tagmemics) ของเคนเน็ท แอล. ไพค์ (Kenneth L. Pike, 1950 อ้างถึงใน ศึกษา เรื่องดำ, 2556: 12 - 15) นักภาษาศาสตร์กลุ่มอเมริกัน ซึ่งมองว่าภาษาเป็นพฤติกรรมที่มีจุดประสงค์ ดังนั้นจะต้องมีการแยกความแตกต่างระหว่างจุดประสงค์ (purpose) กับสื่อ (means) ที่เราใช้ในการแสดงจุดประสงค์ สิ่งที่เราเรียกว่าจุดประสงค์ ก็คือ การสื่อความหมาย (meaning หรือ communicational function) และสื่อที่ใช้ในการแสดงจุดประสงค์ ก็คือ สิ่งที่ใช้ในการสื่อความหมาย (symbolic function หรือ form) ดังนั้น การบรรยายโครงสร้างภาษาที่ประกอบด้วยหน่วยของภาษา (a unit of language) ตามทฤษฎีนี้จึงเน้นการบรรยายภาษาและพฤติกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ไปด้วยกัน สอดคล้องกับพิณทิพย์ ทวยเจริญ (2547: 359) ที่ได้เสนอว่า การสื่อความแต่ละครั้งจะใช้รูปแทนภายใน (internal representation) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า รหัสภายใน (internal code) คือ ส่วนที่ทำให้ผู้รับสารรับรู้

และเข้าใจความหมายของคำ ประโยค และข้อความ ในขณะที่มีการสื่อสารโดยใช้รหัสภายนอก (external code) คือ เสียงหรือรูปที่ใช้แทนเสียง ผ่านตัวเชื่อมโยงที่สำคัญ คือ ไวยากรณ์

บุคคลสำคัญที่ค้นคว้าด้านการศึกษาภาษาระดับข้อความอย่างจริงจัง และมีอิทธิพลต่อการศึกษาภาษาระดับข้อความจนถึงปัจจุบัน คือ ลองเอเคอร์ โรเบิร์ต อี. (Longacre, Robert E., 1983) เขาเสนอว่า การศึกษาหน่วยของภาษาที่ใหญ่กว่าประโยค เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในระดับไวยากรณ์ (grammar) หากจำกัดการวิเคราะห์ภาษาอยู่ที่ระดับประโยค จะมีปรากฏการณ์ทางภาษาหลายประการที่ไม่สามารถอธิบายได้ ส่วนนักวิชาการไทย ผู้บุกเบิกการศึกษาภาษาระดับข้อความตามแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว คือ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537) ศึกษาภาษาระดับข้อความในนาม “วจนะวิเคราะห์” ประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ ๆ ได้แก่ ประเภท ความหมาย ลักษณะทางไวยากรณ์ ข้อความในวจนะ และการเชื่อมโยงความ (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2537: 2 - 7)

ส่วนในทางสังคมศาสตร์ Discourse ใช้ในความหมายของคำว่า “วาทกรรม” ซึ่งเป็นการวิเคราะห์การผลิตซ้ำของภาษาที่ส่งผลต่อชุดความคิดใด ๆ ของคนในสังคม โดยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักเขียนชาวฝรั่งเศส การศึกษาภาษาในลักษณะนี้เป็นการวิเคราะห์ตัวบท (Text) อย่างละเอียด ตีความและอธิบายภาษาในฐานะที่เป็นสื่อกลางในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นักคิดคนสำคัญในการศึกษาวาทกรรม คือ นอร์แมน แฟร์เคลลาฟ (Norman Fairclough) เขาให้ความสนใจในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิบัติการทางภาษากับปฏิบัติการทางสังคม นักวิชาการไทยที่อ้างอิงแนวคิดนี้ ได้แก่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ ซึ่งได้เสนอว่า “วาทกรรม” คือ ระบบและกระบวนการในการสร้างหรือผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2545: 21)

การศึกษาภาษาระดับข้อความ (Discourse Analysis) จึงมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสามารถศึกษาได้ทั้งกระบวนการทางภาษาร่วมกับการศึกษากระบวนการทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญต่อกัน และสามารถวิเคราะห์อย่างเจาะลึกในแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจได้ ตลอดจนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ และต่อยอด

แนวคิดในการวิจัยทางภาษาศาสตร์และภาษาไทย อันจะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อน พลวัตทางภาษาไทยในเชิงพัฒนาต่อไป

ความเป็นมาและความหมายของ “ภาษาระดับข้อความ”

การศึกษาภาษาระดับข้อความเริ่มต้นตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา โดย ลองเอเคอร์ โรเบิร์ต อี (Longacre, Robert E., 1983) ได้ศึกษาภาษาของกลุ่มชนต่าง ๆ ในฟิลิปปินส์ หมู่เกาะปาปัวนิวกินี ข้อมูลส่วนใหญ่จัดอยู่ในประเภทเรื่องเล่า (narrative) เขาพบว่า มีปรากฏการณ์ทางภาษาและลักษณะทางไวยากรณ์หลายประการที่จำต้องอาศัยการวิเคราะห์ภาษาระดับสูงกว่าประโยคขึ้นไปในการอธิบาย ภายหลังจากการศึกษาเรื่องนี้ อย่างจริงจัง จึงเกิดเป็นไวยากรณ์ที่เรียกว่า “ไวยากรณ์ของข้อความ (discourse grammar)” อ้างถึงในจินทิมา อังคพณิชกิจ (2557: 62) ดังนั้น การศึกษาภาษาระดับข้อความ จึงมีจุดเริ่มต้นในมิติทางภาษาศาสตร์ ในมิตินี้มีนิยามความหมายครอบคลุมคำว่า สัมพันธสาร วจนวิเคราะห์ ปริเฉทวิเคราะห์ และข้อความต่อเนื่อง ส่วนในมิติทางสังคมศาสตร์ใช้ในความหมายของคำว่า “วาทกรรม” นอกจากนี้ กัลยา กุลสุวรรณ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า นอกจากภาษาระดับข้อความ, สัมพันธสาร, วจนะและปริเฉทแล้ว ยังมีคำไทยที่เรียกการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความในทางภาษาศาสตร์ที่เกี่ยวกับตัวบทภาษา / ข้อความที่ใช้ในบริบทของการสื่อสารลักษณะต่าง ๆ อีกหลายคำ เช่น วจนกรรม (speech act) วจนลีลา (style) และวจนปฏิบัติศาสตร์ (pragmatic) (กัลยา กุลสุวรรณ, 2553: 20)

ภาษาระดับข้อความ, สัมพันธสาร, ข้อความต่อเนื่อง, วจนะและปริเฉท คำเหล่านี้ กล่าวถึงข้อความที่ร้อยเรียงเกี่ยวเนื่องกันเป็นภาษาที่ใช้ในการพูดและการเขียน ทั้งนี้ แนวทางการวิเคราะห์ขึ้นอยู่กับแนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการทัศน์ที่แตกต่างกันด้วย หากกล่าวย้อนการศึกษาภาษาระดับข้อความจากผลงานเรื่อง Discourse Analysis: An Introduction ของ Brian Paltridge (2006) ซึ่งได้สรุปแนวคิดและทฤษฎีของนักวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความสู่การวิเคราะห์วาทกรรมของนักวิชาการตะวันตกหลายคน พร้อมการนำเสนอผลงานตัวอย่างไว้อย่างน่าสนใจ ดังต่อไปนี้

เริ่มจากการวิเคราะห์การเชื่อมโยงคำในการพูดและการเขียนของเซลลิง ฮาร์ริส (Zellig Harris, 1952: 3 อ้างถึงใน Brian Paltridge, 2006: 2) ได้เสนอ 2 แนวคิดหลัก

ได้แก่ 1) การพิจารณาภาษาที่เหนือระดับประโยค และความสัมพันธ์ระหว่างวจนภาษา และอวจนภาษา ในเรื่องนี้เขาศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายว่า ลักษณะเด่นของการใช้ภาษาและการเป็นส่วนหนึ่งของ ข้อความนั้น ๆ มีแนวทางที่ทำหน้าที่ประสานกันในรูปแบบและวิธีการใด 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและบริบท โดยการเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์เฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นลีลาการพูดของบุคคล หรือการสนทนา หรืออัตลักษณ์งานเขียนในหนังสือ วรรณกรรม หรือการพูดการเขียนที่มีระบบระเบียบวิธีการตามชนบ

ต่อมา มิเชล (Michel, 1957 อ้างถึงใน Brian Paltridge, 2006: 4) นักวิจัยผู้ริเริ่มศึกษาค้นคว้าโครงสร้างทางวาทกรรม เริ่มต้นจากการสังเกตการสั่งซื้อสินค้าและการขายสินค้าที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เขาพิจารณาโครงสร้างของข้อความอย่างละเอียด แนวคิดที่ได้คือ มีการแสดงออกทางวาทกรรม โดยการเรียงลำดับการใช้ภาษาเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวัง พิจารณาจากกระบวนการผลิตไปจนถึงการแสดงออกทางภาษาในลักษณะ “การกระทำร่วมกัน” ตลอดจน โฮม (Hymes, 1964 อ้างถึงใน Brian Paltridge, 2006: 4) ที่เน้นศึกษาการสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์วรรณนา (ethnography of communication) เขาศึกษาการตอบสนอง และการไม่ตอบสนองของคำพูดในบทสนทนา โดยใช้ระเบียบวิธีภาษาศาสตร์เชิงมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เพื่อพิจารณาว่าภาษาของคนกลุ่มน้อยในสังคมและบริบททางวัฒนธรรมที่ปรากฏออกมานั้นมีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะใด มีการวิเคราะห์ในรูปแบบ “speech events” เช่น ใครพูดกับใคร พูดเรื่องอะไร มีจุดประสงค์ใด เมื่อไหร่ที่ไหน อย่างไร มีผลกระทบในสิ่งที่พวกเขาพูดในเชิงวัฒนธรรมปฏิสัมพันธ์หรือไม่อย่างไร

การศึกษาภาษาระดับข้อความในมิติทางภาษาศาสตร์ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเข้าสู่ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 เป็นยุคของภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ (critical linguistics) จุดเปลี่ยนถ่ายแนวทางการวิเคราะห์เข้าสู่ “วาทกรรม” นั่นเอง นักภาษาศาสตร์คนสำคัญที่บุกเบิกด้านนี้ ได้แก่ นอร์แมน แฟร์เคลลาฟ (Norman Fairclough) เขาสนใจศึกษาภาษาและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคม (power and ideology) และ วัน ไคก์ (Tuen A. Van Dijk, 1972 อ้างถึงใน วิโรจน์ อรุณมานะกุล, 2553: 310 - 311) ซึ่งเริ่มต้นความสนใจภาษาศาสตร์ในระดับ Text Grammar ต่อมาจึงสนใจในเชิงจิตวิทยาการเหยียดเชื้อชาติ (racism) และบทบาทภาษา จนถึงการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์

(วีโรจน์ อรุณมานะกุล, 2553: 310 - 311) วัน ไดก์ (Teun A. Van Dijk) ซึ่งเป็นนักวิเคราะห์ในกลุ่มวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) สนใจศึกษาหน้าที่ของภาษาในการสื่อความคิด สร้างองค์ความรู้ และอุดมการณ์ทางสังคม เป็นการประสานกันของสองแนวคิด โดยมีทั้งการวิเคราะห์ตัวบท / ภาษาระดับข้อความ และภาษามีปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม เขากล่าวถึงการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) ไว้ว่า วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) แรกเริ่มเป็นการศึกษาการใช้อำนาจทางสังคมการปกครอง และความไม่เท่าเทียมกันในสังคม เป็นกระบวนการผลิตซ้ำและต่อต้านโดยใช้ข้อความและการพูดคุยในบริบททางสังคมและการเมือง การวิจัยในแนวทางดังกล่าว นักวิจัยจะวิเคราะห์วาทกรรมโดยใช้กระบวนการภาษาที่ปรากฏอย่างชัดเจน และความต้องการเข้าใจสิ่งที่ปรากฏออกมานั้นในเชิงบทบาทหน้าที่ ซึ่งเป็นลักษณะของการต่อต้านความไม่เท่าเทียมกันในสังคม บางส่วนของหลักการในทฤษฎีวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) สามารถพบได้ในทฤษฎีที่สำคัญของแนวคิดสำนักความคิด Frankfurt ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งให้ความสำคัญกับภาษาและวาทกรรม โดยริเริ่มจากภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ และเมื่อสิ้น ปี 1970 ทฤษฎีวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) กลายเป็นคู่พัฒนาการที่สำคัญในภาษาศาสตร์จิตวิทยาและสาขาสังคมศาสตร์ จุดมุ่งหมายของการใช้ทฤษฎีก็เพื่อจะนำเสนอ “วิธีการ” อันมีแนวทางการวิจัยที่หลากหลายในสาขาต่าง ๆ เช่น วิจารณ์ปฏิบัติศาสตร์ การวิเคราะห์บทสนทนา การวิเคราะห์การเล่าเรื่อง สำนวน โวหารภาษาศาสตร์สังคม ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ และการวิเคราะห์สื่อ เป็นต้น

การศึกษาภาษาระดับข้อความในแวดวงวิชาการไทยเริ่มต้นราว 30 ปีที่ผ่านมา ผลงานที่เกิดขึ้นในยุคบุกเบิก เช่น หนังสือ วจนะวิเคราะห์ การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ (Discourse Analysis) ของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537) เป็นการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ เน้นการวิเคราะห์เรื่องเล่า (narrative) ยึดตามหลักการของ ลองเอเคอร์ โรเบิร์ต อี. (Longacre, Robert E, 1983) ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์เป็นตัวอย่างประกอบด้วยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาในเอเชียอาคเนย์ ได้แก่ ภาษากูย ภาษาพวน ภาษากระเหรี่ยง เป็นต้น หรือผลงานของกฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ เช่น รวมบทความในหนังสือมองสังคมผ่านวาทกรรม ตำราวิจารณ์ปฏิบัติศาสตร์ เป็นต้น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นักวิชาการไทยผู้นำเสนอผลงาน “วาทกรรมการพัฒนา” โดยอ้างอิงแนวคิดของ

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926 - 1984) เขากล่าวว่า “วาทกรรม” หมายถึง ระบบ และกระบวนการในการสร้างหรือผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งในสังคม ที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง” ซึ่ง “วาทกรรม คือ ระบบที่ทำให้การพูด การเขียน เป็นตัวกำหนดเงื่อนไข กฎเกณฑ์ และกลไกต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้น วาทกรรมซึ่งถูกถ่ายทอดทางกระบวนการทางภาษา มีส่วนเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีส่วนให้เกิดเป็นวาทกรรมชุดหนึ่ง ๆ”

กล่าวโดยสรุป ภาษาระดับข้อความ (Discourse Analysis) คือ การศึกษา “กระบวนการใช้ภาษา” ที่เกิดขึ้นในสังคม พัฒนาการการศึกษาภาษาระดับข้อความ มีแนวทางที่หลากหลาย เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการศึกษามีความแตกต่างกัน ทำให้จุดเน้น ในการวิเคราะห์แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการบรรยาย “รูปแบบ” หรือ “ความรู้ในภาษา” ให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น หรือมุ่งเน้นความสำคัญไปที่ “ผู้ใช้ภาษา” ด้วยต้องการบรรยาย กระบวนการสื่อความหมายหรือเจตนาบางอย่างในกระบวนการทางสังคม โดยศึกษาและ พิจารณานัยยะทางภาษาที่มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม หรือพิจารณาสังคมที่ทำให้เกิดการ ใช้ ภาษาตามนัยยะนั้น ๆ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ

การศึกษาภาษาระดับข้อความเป็นจุดสนใจของกลุ่มทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม (post - structuralism) ซึ่งสนใจระบบการสื่อความหมาย กระบวนการผลิตสร้าง ความหมาย แบบแผนการใช้ภาษา วิธีการสื่อสารอย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง สอดคล้องกัน เช่น การเชื่อมโยงความ (cohesion) การเกาะเกี่ยวความ (coherence) การวิเคราะห์บทสนทนา (conversation studies) ที่เป็นลักษณะของการบรรยายเรื่องเล่า (narrative) ซึ่งมีได้กล่าวอ้างถึงความสัมพันธ์กับสังคมแต่อย่างใด จนเมื่อมีแนวคิด ภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์เกิดขึ้นจากการสังเกตการใช้ภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งมีลักษณะ “ไม่เป็นกลาง” ยกตัวอย่างโครงสร้างประโยคภาษาไทย เช่น ตำรวจฆ่าผู้เดิน ขวบนประท้วง (Police killed demonstrators) ซึ่งเป็นโครงสร้างประโยคกรตุจาก (ประโยคเน้นประธาน) แต่เมื่อเปลี่ยนโครงสร้างประโยคเป็นกรรมวาจก (ประโยคเน้น กรรม) มักใช้ว่า ผู้เดินขบวนประท้วงถูกฆ่าโดยตำรวจ (Demonstrators were killed by

police) ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่ามีการใช้ภาษาที่เอื้อต่อการปกปิดความเป็นจริงหรือหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นได้ ภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์จึงได้เริ่มต้นขึ้นเพื่อต้องการเผยให้เห็นถึงอำนาจ (power) อุดมการณ์ (ideology) ความอคติหรืออคติ (prejudice) ที่มีอยู่ในสังคมและแฝงอยู่ในภาษา (Tuen A. Van Dijk, 2554) เป็นผลให้นักคิดที่มีกระบวนทัศน์หลังโครงสร้างนิยม (Post - Structuralism) ร่วมกันเสนอว่าการศึกษาด้านภาษาศาสตร์ควรจะนำเอาแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์หรือบริบทอื่น ๆ มาร่วมพิจารณาด้วย เพื่ออธิบายปรากฏการณ์อันซับซ้อนของภาษา และทำให้เกิดความกระจ่างชัดทางสังคมมากขึ้น ทฤษฎีและแนวคิดที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยด้านนี้ คือ ทฤษฎีไวยากรณ์แทกมีมิกส์ (Tagmemics)

กลุ่มไวยากรณ์แทกมีมิกส์ (Tagmemics) หรือกลุ่มไวยากรณ์โครงสร้างรุ่นหลัง (post - structuralism) เกิดขึ้นในช่วงก่อน ค.ศ. 1950 จากผลสืบเนื่องของการวิเคราะห์ภาษาในระดับวากยสัมพันธ์ (syntax) ตามแนวทางของไวยากรณ์โครงสร้างรุ่นแรก ยังไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะอธิบายโครงสร้างของวลีและประโยคในบางกรณี เคนเน็ท แอล. ไพค์ (Kenneth L. Pike, 1977 อ้างถึงใน สมทรง บุรุษพัฒน์, 2537: 8 - 9) จึงได้เสนอไวยากรณ์แทกมีมิกส์ (Tagmemics) เพื่ออธิบายความแตกต่างระหว่างหน้าที่ (Function - Slot) และชนิดของหน่วยทางภาษา (Filler - Set) ซึ่งรวมกันเป็นหน่วยหน้าที่ เรียกว่า “แทกมีม (Tagmeme)”

พื้นฐานของทฤษฎีนี้ยังคงเน้นการบรรยายเช่นเดียวกับทฤษฎีภาษาศาสตร์โครงสร้าง (structure grammar) แต่ปรับเปลี่ยนจากการวิเคราะห์ส่วนประชิดมาเป็นการวิเคราะห์หน่วยหน้าที่ในภาษาแทน โดยได้มีการพัฒนาแนวคิดเพิ่มเติมจากทฤษฎีไวยากรณ์การก (Case grammar) ซึ่งนำเอาความสัมพันธ์แบบการกมาเป็นบทบาท (Role) ของ แทกมีม (Tagmeme) และเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างแทกมีม (Cohesion) ขึ้นอีกแบบหนึ่ง โดยเสนอว่า แทกมีม (Tagmeme) หรือหน่วยหน้าที่นั้น เมื่อประกอบเข้าเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่า เรียกว่า ซินแทกมีม (Syntagmeme) ซึ่งอธิบายการวิเคราะห์ประโยคตามหลักทฤษฎีภาษาศาสตร์โครงสร้าง (structure grammar) ที่มีความสัมพันธ์แบบการกตามหลักทฤษฎีไวยากรณ์การก (case grammar) ประกอบเพื่อขยายความเข้าใจมากขึ้น ดังนี้

จึงเป็นการยากที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ทางภาษาที่ตายตัว ทฤษฎีไวยากรณ์แทกมีมิกส์ (Tagmemics) จึงไม่ได้ยึดมั่นอยู่เพียงว่าทฤษฎีใดจะถูกต้องแม่นยำเพียงทฤษฎีเดียว หากควรใช้ในรูปแบบบูรณาการแนวคิดทฤษฎีเพื่อการพัฒนา

วิธีการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความและแนวทางการใช้ประโยชน์ด้านการวิจัยทางภาษาไทย

การศึกษาภาษาในปัจจุบันครุให้ความสำคัญกับการศึกษาในเชิงสหศาสตร์ เน้นการศึกษาภาษาและการใช้ภาษาในสังคมตามสถานการณ์ต่าง ๆ หากเป็นการศึกษาภาษาในชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะเป็นภาษาศาสตร์มานุษยวิทยา การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยด้านนี้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากข้อมูลจะมีรูปแบบที่หลากหลาย มีโครงสร้างประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์ ข้อมูลไม่ได้จำกัดอยู่ในรูปของประโยค และมีการใช้หลายรูปแบบตามเจตนา การสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ การศึกษาภาษาระดับข้อความมีความเหมาะสมในการนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีลักษณะเป็นตัวบท (Text) ที่มีรูปแบบหลากหลาย และค่อนข้างซับซ้อน วิธีการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความในบทความนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอตัวอย่างที่ใช้หลักการทางภาษาศาสตร์เป็นสำคัญ และมีการพิจารณาความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมอยู่บ้าง เนื่องจากภาษาเมื่อมารวมกันกลายเป็นโครงสร้างทางภาษาในขณะเดียวกันก็จะปรากฏเป็นโครงสร้างทางความหมายโดยปริยาย เมื่อความหมายมารวมกันจึงเป็นชุดความหมายที่ต้องการสื่อแก่สังคมตามแต่จุดประสงค์หรือเจตนาใด ๆ การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความอาจกระทำได้หลายวิธีการ ดังต่อไปนี้

1. การพิจารณาประเภทหรือวิเคราะห์โครงสร้างของภาษาระดับข้อความ เป็นการพิจารณารูปแทนภายใน (internal representation) คือ ส่วนที่ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านรับรู้ความหมายของคำ ประโยค และข้อความโดยรวม เนื่องจากข้อความที่มีส่วนประกอบต่าง ๆ จัดเรียงกันเพื่อใช้สื่อความหมายใด ๆ นั้น สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษา ลักษณะทางไวยากรณ์ โดยการพิจารณาว่าข้อความนั้น ๆ มีโครงสร้างประกอบด้วยองค์ประกอบใดบ้าง ร้อยเรียงอย่างต่อเนื่องได้โดยการเชื่อมโยงภายในตัวบทอย่างไร หรือมีวิธีการสร้างสัมพันธ์ภาพของข้อความอย่างไร เนื่องจากข้อความแต่ละประเภท

มีโครงสร้างที่แตกต่างกัน ข้อความแต่ละประเภทจะมีการจัดการข้อความ (discourse organization หมายถึง การจัดการข้อความเป็นการเรียบเรียงคำพูด และการจัดการคำพูดให้เรียงร้อยภายในโครงสร้างของข้อความแต่ละประเภท) ทำให้โครงสร้างข้อความมีลักษณะแตกต่างกันออกไป (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2557: 87) ดังนั้น การพิจารณาโครงสร้างของข้อความจะสามารถแสดงให้เห็นวิธีการจัดการข้อความว่ามีลักษณะอย่างไร ในส่วนนี้จะสอดคล้องกับแนวคิดของ นอร์แมน แฟร์เคลาฟ (Norman Fairclough) ในเรื่อง Textual Function คือ การนำเสนอสารัตถะในตัวบทหนึ่ง ๆ ให้มีความหมายที่ผู้โยงให้เข้าใจได้ในองค์รวม โดยสามารถพัฒนาโจทย์วิจัยทางภาษาศาสตร์ discourse grammar ตลอดจนนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเขียนได้เป็นอย่างดี เช่น การวิจัยด้านภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยา ซึ่งเป็นการศึกษาภาษาที่สัมพันธ์กับมนุษย์ในแง่กระบวนการเรียนรู้หรือรับรู้ภาษา เน้นการพัฒนาความคิดและเขavnปัญญาทางด้านภาษา ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับความสามารถในการจัดประสบการณ์ของมนุษย์ มนุษย์จะสามารถจัดประสบการณ์ได้ดีก็เมื่อมีความสามารถทางภาษาที่ดี (พิณทิพย์ ทวยเจริญ, 2528) การศึกษาภาษาระดับข้อความ สามารถนำไปพัฒนาความคิดรวบยอด ซึ่งความคิดรวบยอดเกิดจากการเรียนรู้และความเข้าใจที่ลึกซึ้ง มีรายละเอียดในการคิดค่อนข้างมากและหลากหลาย หากเข้าใจโครงสร้างภาษาแต่ละตัวบทแล้ว จะทำให้มีกระบวนการความคิดรวบยอดที่ดี หรือการศึกษาความคิดที่สัมพันธ์กับภาษาและการเรียนรู้ภาษา การฝึกสร้างแผนระบบความคิดหรือ schemas ก็อาศัยการวิเคราะห์ภาษาโดยภาพรวมต่อเนื่องจนถึงกระบวนการใช้ภาษา เนื่องจากภาษาเป็นสื่อความคิด หากเข้าใจโครงสร้างภาษาก็จะเข้าใจโครงสร้างความคิดและถ่ายทอดผลการคิดออกมาเป็นรูปแผนระบบความคิดหรือ schemas ได้ นอกจากนี้ยังนำไปใช้พัฒนาทักษะการพูดและการเขียน และการวิจัยภาษาศาสตร์ประยุกต์ การเรียนการสอนภาษา เป็นต้น

2. การพิจารณาหน้าที่ในการสื่อสารโดยการวิเคราะห์หน่วยภาษา ส่วนนี้จะวิเคราะห์หน่วยภาษาและการทำหน้าที่ของหน่วยภาษา เช่น หน่วยภาษาและหน่วยหน้าที่ที่ใช้ในการตั้งชื่อเรื่อง การเปิด - ปิดความ เช่น อาจแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์หน่วยภาษาเพื่อให้เป็นไปตามหลักของ SLOT หรือ ตำแหน่งที่หน่วยทางภาษาปรากฏอันจะมีความสัมพันธ์กับหน่วยทางภาษาหน่วยอื่น ๆ ในส่วนนี้สามารถวิจัย

ทางภาษาศาสตร์โดยตรง เช่น กลวิธีการตั้งชื่อ การเปิด - ปิดความ การใช้ภาษา สุนทรียภาพ ที่สร้างขึ้นในตัวบท เป็นต้น และใน ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์หน่วยหน้าที่ หรือ ROLE หน้าที่ของหน่วยทางภาษา เพื่อหาความสัมพันธ์และหน้าที่ในการสื่อสาร สอดคล้องกับ แนวคิดของ นอร์แมน แฟร์คลาฟ (Norman Fairclough) ในเรื่อง Interpersonal Function คือ การวิเคราะห์วิธีการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม หรือที่เรียกว่า “ปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์ทางสังคม” การศึกษาในลักษณะนี้สามารถนำไปสู่การวิจัย ทางภาษาศาสตร์สังคม ซึ่งเป็นการศึกษาภาษาในแง่ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์ โดยนำเอา บริบททางสังคมมาอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางภาษา กล่าวคือ มุ่งอธิบายอิทธิพล ปัจจัยทางสังคมที่มีต่อภาษาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ ซึ่งจะแสดงให้เห็นเครื่องบ่งชี้อิทธิพล ทางสังคม (indicators) ชนชั้นทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตัวอย่างงานวิจัย เช่น การวิเคราะห์วาทกรรม วจนปฏิบัติศาสตร์ การศึกษาภาษาในการสื่อสารในสถานการณ์ ต่าง ๆ เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ใจความสำคัญและการจัดทำเป็นดัชนีหรือข้อมูลเชิงสถิติ เพื่อป้องกันการผลิตซ้ำในทางวาทกรรม ในกรณีนี้ที่ตัวบทหรือวรรณกรรมมีขนาดยาวและมีโครงสร้างซับซ้อนมาก ควรแบ่งการวิเคราะห์เป็นโครงสร้างย่อยทั้งหมด แล้วจัดทำข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ ในรูปดัชนี ภาคผนวก หรือการบรรยายเชิงสถิติ ด้วยการวิเคราะห์ใจความสำคัญเป็นการศึกษาในระดับความหมาย ในการวิเคราะห์ใจความสำคัญจะมีหลักการในการสรุปเรื่อง เพื่อค้นหาใจความสำคัญ (Macrostructure) ผ่านกระบวนการ 4 กระบวนการ เป็นการปริวรรตความหมายของแต่ละประโยคมารวมกัน กระบวนการทั้ง 4 กระบวนการที่อาจนำมาปรับใช้ได้มีดังนี้

1) Generalization เป็นกระบวนการที่นำเอารายละเอียดต่าง ๆ มากล่าวรรวมกันโดยทั่ว ๆ ไป

2) Deletion เป็นกระบวนการที่ตัดข้อความที่ไม่จำเป็นหรือไม่เกี่ยวข้องออก ข้อความดังกล่าวนี้ เมื่อตัดออกแล้ว จะไม่มีผลต่อการเข้าใจข้อความอื่น ๆ หรือเรื่องทั้งเรื่อง

3) Integration เป็นกระบวนการที่ตัดรายละเอียดปลีกย่อยออก เพราะมีใจความหลักปรากฏอยู่แล้ว เมื่อเราตัดรายละเอียดนี้ออกไป จะสามารถเดารายละเอียดนี้ได้จากใจความหลัก

4) Construction เป็นกระบวนการที่สรุปความเฉพาะตอนของเรื่อง เป็นคำพูดของเราเอง โดยมากเป็นการสรุปการกระทำหรือเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน

แนวทางการวิเคราะห์ใจความสำคัญ (Macrostructure) เป็นการวิเคราะห์ ข้อมูลโดยพิจารณาว่า กระบวนการใดมีความเหมาะสมและใช้มากที่สุดในการค้นหา ใจความสำคัญในข้อความแต่ละประเภท และกระบวนการนั้น ๆ มีความสัมพันธ์ต่อการ สื่อความของข้อความประเภทนั้นอย่างไร อันจะแสดงให้เห็นถึงการผลิตซ้ำอย่างชัดเจน แนวทางนี้ประยุกต์ได้อย่างสอดคล้องกับผลงานของ วัน ไค้ก (Teun A. Van Dijk, 1997 อ้างถึงใน ศึกษา เรื่องดำ, 2556) ซึ่งเป็นพัฒนาการจากการวิเคราะห์ใจความสำคัญ (Macrostructure) ในมิติทางภาษาศาสตร์ เข้าข่ายสู่การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ในมิติทางสังคมศาสตร์ ซึ่งใจความสำคัญ (Macrostructure) จะเป็นองค์ ประกอบทางความหมายของข้อความและมีความสอดคล้องกับประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้เขียน หรือผู้พูดต้องการนำเสนอตามหลักการ “การใช้ภาษาเป็นพฤติกรรมที่มีจุดประสงค์ แน่ชัด” โดยพิจารณาจากจุดมุ่งหมายในการสื่อสารร่วมด้วยได้ ในการวิเคราะห์ใจความ สำคัญ อาจจะพบประเด็นต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง การวิเคราะห์ประเด็น ต่อเนื่องนั้น สามารถทำได้โดยอาศัยการตีความเชื่อมโยงกับใจความสำคัญและบริบท ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก ดังนั้น ประเด็นหรือข้อสรุปที่ได้จากการรับรู้ความหมาย ของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันออกไป แต่ประการสำคัญ การวิเคราะห์ด้วยวิธีการนี้ เป็นการขีดแบ่งความทับซ้อนระหว่างภาษาระดับข้อความทั้งสองมิติได้อย่างมีข้ออธิบาย เป็นการเปลี่ยนถ่ายจากการวิเคราะห์ตัวบท (Text) มาเป็นการวิเคราะห์วาทกรรม ซึ่งพอ จะอธิบายความคลุมเครือของนิยาม คำว่า Discourse Analysis ได้อย่างกระจ่างแจ้ง มากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ลักษณะบ่งชี้การผลิตซ้ำในเชิงประจักษ์เช่นนี้ สามารถอธิบาย กระบวนการผลิตสร้างบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นในสังคม ประเด็นสำคัญ ๆ จำนวนมาก เมื่อพิจารณาการผลิตซ้ำและรวบรวมประเด็นสำคัญ ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน อย่างเป็นระบบ อาจแสดงให้เห็นความมุ่งหวังเพื่อสื่อความหมายเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ปรากฏการณ์นี้ คือ กระบวนการผลิตสร้างชุดความคิด อุดมการณ์ หรืออัตลักษณ์ ให้กับ สังคมตามแนวคิดของการวิเคราะห์วาทกรรม โดยสามารถวิจัยในเชิงบูรณาการศาสตร์ เช่น การวิเคราะห์คู่ตรงกันข้ามในทฤษฎีสังคมวิทยา หรือวาทกรรมเชิงวิพากษ์ในวรรณกรรม ร่วมสมัย เป็นต้น (ศึกษา เรื่องดำ, 2556) สอดคล้องกับแนวคิดของ นอร์แมน แพร่เคลาฟ

(Norman Fairclough) ในเรื่อง Ideational function คือ การนำเสนอชุดความคิด ความรู้ ความเชื่อ ของกลุ่มสังคม ในหัวข้อนี้เน้นการศึกษาโครงสร้างของสังคม กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) เช่น การศึกษาพฤติกรรมการเมือง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคม ทศนคติในการใช้ภาษา เป็นต้น

บทส่งท้าย

โครงสร้างของภาษาที่ใช้ในสังคมปัจจุบัน มีความสลับซับซ้อนเช่นเดียวกับโครงสร้างของสังคม การวิเคราะห์ภาษาจึงจำเป็นต้องประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เหมาะสม มีการบูรณาการแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษาได้ในเชิงประจักษ์ นอกเหนือจากการศึกษาลักษณะเด่นหรือกลวิธีในการสร้างตัวบท / วรรณกรรมต่าง ๆ การวิเคราะห์กระบวนการทางภาษา ซึ่งเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ภาษา การคิด การสร้าง การสื่อความหมาย ความสามารถ และการใช้ประโยชน์ จากการใช้ภาษาของคนในสังคมย่อมตอบโจทย์การศึกษาภาษาลักษณะต่าง ๆ ได้ตรงประเด็นและกระจ่างชัดได้ไม่มากนัก การศึกษาภาษาในระดับข้อความ เป็นการมุ่งศึกษากระบวนการทางภาษาที่มีปฏิสัมพันธ์หรือส่งผลต่อการขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคมด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษาภาษาในระดับข้อความ จะมีผลงานปรากฏอยู่จำนวนหนึ่ง แต่ยังมีแนวทางในการศึกษาอีกมาก หากมีการนำแนวคิด / ทฤษฎีอื่น ๆ ทั้งในทางภาษาศาสตร์ สังคมศาสตร์ การศึกษา มาประยุกต์ร่วมกันและทำการวิจัย ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ตัวบทอย่างละเอียด และนำไปสู่การอธิบายความและตีความสรรพสิ่งที่ปรากฏในภาษาว่าถูกสร้างและสะท้อนผ่านทางตัวบทอย่างไร การศึกษาภาษาในระดับข้อความจะเป็นฐานสำคัญในการอธิบายหรือการตีความตัวบทนั้น ๆ ซึ่งจะปรากฏให้เห็นเป็นกระบวนการส่งผ่านความหมายด้วยการใช้ภาษาอย่างมีระเบียบแบบแผน (Order of Discourse) เอื้อต่อความเข้าใจบริบททางสังคมที่ตัวบทนั้น ๆ ทำหน้าที่ปฏิบัติการในกระบวนการสื่อสารทางสังคมได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ แนวการวิเคราะห์เกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ก็มีความน่าสนใจไม่น้อย ในเรื่องนี้เน้นการศึกษาโครงสร้างความหมายโดยตรง ซึ่งโครงสร้างทางความหมายเกิดจากโครงสร้างทางความคิด มีขอบเขต มีการทับซ้อน และมีการเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ การศึกษาเรื่องนี้สามารถศึกษาต่อเนื่องไปจนถึงระดับบรรณศาสตร์ หรือหาก

ต้องการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ (Discourse Analysis) อย่างลึกซึ้ง ยังสามารถศึกษาและวิเคราะห์ภาษาได้หลายลักษณะ เช่น การศึกษาคำไวยากรณ์ การตีความตัวบท การศึกษาโครงสร้างทางภาษาของตัวบท และองค์ประกอบหรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในตัวบท เป็นต้น ประกอบกับการศึกษาภาษาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงโครงสร้างประโยคอีกต่อไป การวิเคราะห์ภาษาระดับสูงกว่าประโยคหรือภาษาระดับข้อความ จึงนับเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลภาษาไทยในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การศึกษาภาษาระดับข้อความตามแนวทางการวิเคราะห์ที่ได้นำเสนอนี้ ผู้ที่สนใจศึกษาควรมีความรู้เรื่องกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในภาษาเป็นอย่างดี เข้าใจประเภทและลักษณะเฉพาะของตัวบท และควรตรวจสอบแนวคิดทฤษฎีให้แน่ชัดว่ามีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้มากน้อยเพียงใด เนื่องจากข้อมูลแต่ละประเภทไม่เหมือนกัน และอาจมีข้อจำกัดบางประการ ในส่วนการวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมายหรือเจตนาในการใช้ภาษาก็ควรพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและรอบคอบ เนื่องจากการศึกษาภาษามีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งนี้ การวิเคราะห์โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ นอกจากผู้สนใจจะมีสัมถัตยะทางภาษาในฐานะที่เป็นเจ้าของภาษาไทยแล้ว ขั้นตอนการวิเคราะห์และลงข้อสรุปก็ควรคำนึงถึงความ “เป็นกลาง” ในการบรรยายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางภาษาตามที่ประจักษ์ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนากระบวนการวิจัยทางภาษาศาสตร์และภาษาไทยได้อีกระดับหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา กุลสุวรรณ. (2553). *วาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ*. ปริญญาดุขฎฐิบัณฑิต สาขาภาษาไทย. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จันทิมา อังคพณิขกิจ. (2557). *การวิเคราะห์ข้อความ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสาร. (2545). *วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง*
เอกลักษณ์และความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ปนัดดา เลอเลิศยุติธรรม. (2555). *กลไกภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โครงการสรรพสาสน์ มูลนิธิเด็ก.

- พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2528). ภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยา. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- _____. (2547). ภาพรวมของการศึกษาศาสตร์และภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- วิโรจน์ อรุณมานะกุล. (2553). ทฤษฎีภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษา เรื่องดำ. (2556). วจนวิเคราะห์ในวรรณกรรมของ ว. วชิรเมธี. วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2537). วจนวิเคราะห์ การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ. นครปฐม:
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Brian Paltridge. (2006). **Discourse Analysis: An Introduction**. London:
YHT Ltd.
- Fairclough, Normann. (1992). **Discourse and Social Change**. Cambridge:
Polity Press.
- _____. (1995). **Critical Discourse Analysis: The Critical Study of
Language**. New York: Longman.
- Longacre, Robert E. (1983). **The Grammar of Discourse**. New York: Plenum
Press.
- Pike, Kenneth L. and Evelyn G. Pike. (1977). **Grammatical Analysis**. Dallas:
Summer Institute of Linguistics.
- Teun A. Van Dijk. (2554, 15 - 16 ธันวาคม). **ICIC 2011 International Conference
on Language and Communication**. (เทพ). กรุงเทพฯ: คณะภาษา
และการสื่อสาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.